

Teološko-mistična dimenzija nade u misli sv. Bonaventure

Daniel Patafta*

d.patafta@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-3927-8523>

<https://doi.org/10.31192/np.24.2.2>

UDK: 27-36Bonaventura, sanctus
27-423.79:27-584

Izvorni znanstveni rad /

Original scientific paper

Primljeno: 17. kolovoza 2025.

Prihvaćeno: 8. prosinca 2025.

Rad obrađuje teološko-mističnu dimenziju kreposti nade u misli sv. Bonaventura, smještajući je u kontekst biblijske i skolastičke filozofsko-teološke misli. Naglašava se da je nada usmjerena prema ispunjenju Božjih obećanja i vječnom blaženstvu, a u sadašnjosti djeluje kao oslonac i snaga u kušnjama. Bonaventura je prikazuje kao sidro i temelj svih drugih nadnaravnih vrлина, koja otvara dušu božanskoj velikodušnosti, nadilazi iskustvene granice i potiče rast u vjeri i ljubavi. Posebno se razmatra nada u oproštenje unatoč grešnosti, utemeljena na Božjoj dobroti, Kristovim otajstvima i zagovoru svetaca, osobito Blažene Djevice Marije. Na kraju, rad ističe da će na putu vjernika prema vječnosti nada ustupiti mjesto potpunom gledanju Boga.

Ključne riječi: *krepost nade, Kristova otajstva, mistika, oproštenje, vječno blaženstvo.*

* Izv. prof. dr. sc. Daniel Patafta, Sveučilište u Zagrebu, Katolički bogoslovni fakultet, Vlaška 38, HR-10000 Zagreb.

Uvod

Dobro je poznato da u sklopu teoloških kreposti, koje čine temeljne sastavnice nadnaravnog života, krepost nade nije u doktrini ni u razvoju asketsko-mistične misli zadobila pažnju koja se pridaje njezinim sestrinskim vrlinama. Toliko da bi se mogla nazvati »velikom zaboravljenom krepošću«.¹ Međutim, u novijim vremenima – možda u susretu s bolnim iskustvima razaranja i pod pritiskom duboke globalne tjeskobe – ljudi sve više osjećaju potrebu osloniti svoje živote i težnje na čvrst temelj. U tom kontekstu, krepost nade ponovno zauzima istaknutije mjesto u teološkoj literaturi, duhovnoj praksi i svakodnevnom govoru. Nada je doista krepost bitno povezana sa životom onih koji žive u vremenu: svoj temelj nalazi u prošlom događaju – Božjem obećanju i početku njegova ispunjenja – potpuno je usmjerena prema budućnosti, iščekujući dovršetak povijesti i dolazak Božjega kraljevstva; a u sadašnjosti se očituje kao postojana vjernost usred kušnji i životnih teškoća.² S druge strane, Sveto pismo – i Stari i Novi zavjet – prikazuje krepost nade kao neizostavnu u svim etapama duhovnog života. Ona je izvor snage koji pokreće volju da živimo u skladu s evanđeoskim naukom i ustrajemo u svakodnevnom kušnjama. Nada je nepokolebljivo utemeljena na Božjim obećanjima i na otkupljenju ostvarenome po Kristovu križu i uskrsnuću, a potiče je i oživljava milosrđe.³ I Crkva je, suočena s mišljenjima onih koji su tvrdili da je moguće doseći savršenstvo u kojem više nema mjesta za nadu, imala priliku izričito potvrditi – na svim razinama duhovnog života – nužnost i vrijednost čežnje za vječnim blaženstvom te nade da će ono, po Božjoj milosti, biti ostvareno.⁴

Elementi predaje o kreposti nade, utemeljeni na Svetom pismu i otačkim spisima, ulijevaju se u teološki i mistični nauk svetoga Bonaventure. U skladu s ciljem ovoga rada, nećemo se zadržavati na sustavnom proučavanju teoloških pitanja koje je krepost nade postavljala već u vremenu sv. Bonaventure. Umjesto toga, usmjerit ćemo svoju pozornost na one vidove njegova nauka koji su dublje povezani s duhovnim životom, te koji, preciznije rečeno, pridonose duhovnom rastu. U središtu će stoga biti razmatranje kako nada – u svom mističnom i teološkom značenju – prožima duhovni uspon čovjeka prema Bogu, prema onomu »izvoru svjetla« kojemu Bonaventura u konačnici usmjerava čitavo svoje teo-

¹ Usp. Jürgen MOLTSMANN, *Teologia della speranza*, Brescia, Queriniana, 1972, 13-14.

² Usp. Jean DANIELOU, *Saggio sul misterio della storia*, Brescia, Ed. Morcelliana, 1957, 371.

³ Usp. Johannes B. FREYER, *Homo Viator. L'umo alla luce della storia di salvezza. Un'antropologia teologica in prospettiva francescana*, Bologna, Gragiche Dehoniane, 2008, 370-371; Jacques G. BOUGEROL, *Introduction to the Works of Bonaventure*, New York, St. Anthony Guild Press, 1964, 23; Zachary HAYES, *Bonaventure. The mystery of Triune God*, u: Kenan B. OSBORNE (ur.), *The History of Franciscan Theology*, New York, The Franciscan Institute St. Bonaventure University, 2007, 40.

⁴ Usp. Giannino PIANA, *Speranza*, u: Stefano De FIORES, Tullo GOFFI (ur.), *Nuovo dizionario di spiritualità*, Roma, Edizioni Paoline, 1982, 1506-1507.

loško djelo. U središtu će stoga biti razmatranje kako nada – u svom mističnom i teološkom značenju – prožima nutarnji hod čovjeka prema Bogu. Teološko-mistična dimenzija nade osobito dolazi do izražaja u tri Bonaventurina spisa: *Itinerarium mentis in Deum*, gdje je nada shvaćena kao nutarnji pokretač duše na putu k Bogu; u *Commentarium in Sententias* ona se sustavno razrađuje u okviru teoloških kreposti, dok je u *Breviloquiumu* uključena u sažeto izloženu dinamiku spasenja kao pouzdanje u Božje obećanje i buduću slavu.⁵ Upravo u tom trostrukom pristupu – mističkom, spekulativnom i katehetskom – otvara se mogućnost dubljeg razumijevanja nade ne samo kao apstraktne teološke vrline, nego kao žive stvarnosti koja oblikuje hod vjernika prema konačnom sjedinjenju s Bogom.

Serafski naučitelj vrlo široko obrađuje krepost nade, no u ovome ćemo radu njezine glavne naglaske prikupiti ponajprije iz spisa *Commentaria in Quatuor Libros Sententiarum Magistri Petri Lombardi*, sastavljenog između 1250. i 1254. godine,⁶ te iz niza mističnih i kraćih duhovnih opusa, u kojima se sv. Bonaventura često zadržava na aktualnim dimenzijama nutarnjeg života i budi u duši nezamjenjiv izvor nade.⁷ Tek će usputno biti dodirnuta njegova druga djela, koja, iako vrijedna, sadrže tek posredne naznake ove teme.

1. Nada u nadnaravnom redu

Da bismo bolje razumjeli misao sv. Bonaventure korisno je smjestiti njegov nauk o nadi u širi okvir nadnaravnoga reda koji obuhvaća posvetnu milost, njezino usavršavanje putem navika kreposti, kao i djelovanje darova Duha Svetoga i blaženstava. Tomu treba pridodati i dimenziju sakramentalne milosti, koja je osobito važna u kontekstu pale ljudske naravi i njezina otkupljenja.⁸ Pokušavajući opisati prijelaz duše iz stanja grijeha u stanje milosti, Bonaventura se u više navrata suočava s potrebom da precizno odredi djelovanje pojedinih sastavnica nadnaravnoga poretka. Stoga, da navedemo samo nekoliko primjera, u svome spisu *Commentaria in Quatuor Libros Sententiarum* piše sljedeće:

⁵ Usp. Ambrogio Nguyen VAN SI, *Seguire e imitare Cristo secondo san Boneventura*, Milano, Edizioni Biblioteca Franciscana, 1995, 147-148; 159-165; Alfonso POMPEI, Spes, u: Ernesto CAROLI (ur.), *Dizionario Bonaventuriano*, Milano, Edizioni Biblioteca Franciscana, 2008, 740; José Antonio MERINO, *Storia della Filosofia Franciscana*, Milano, Edizioni Biblioteca Franciscana, 1993, 53-55.

⁶ Usp. S. BONAVENTURAE, *Commentaria in Quatuor Libros Sententiarum Magistri Petri Lombardi*, sv. IV, u: PP. Collegii S. Bonaventurae (ur.), *Opera Omnia*, Ad Claras Aquas (Quaracchi), Ex Typographia Collegii S. Bonaventurae, 1889.

⁷ Usp. S. BONAVENTURAE, *Decem opuscula ad Theologia mysticam spectantia*, Ad Claras Aquas (Quaracchi), Ex Typographia Eiusdem Collegii, 1900.

⁸ Usp. Van Si, *Seguire e imitare Cristo...*, 185-189; Freyer, *Homo Viator...*, 471-476; Hayes, *Bonaventure. The mystery of Triune God...*, 88-91.

»Popravlak duše naziva se opravdanjem. Stvarni grijeh prikazuje se kao iskrivljenje ili poremećaj unutarnjega čina duše, po kojem se ona odvaja od Boga, a time zadobiva dvostruku neugodnost: s jedne strane, otežano činjenje dobra, što se naziva starošću – kao da duša stari i gubi svježinu izvornoga usmjerenja prema dobru – a s druge strane, sklonost zlu, odnosno slabost. Zato se svaki grijeh«, prema Bonaventurinu tumačenju, »može nazvati nepravdom, smrću, starošću i bolešću. Zakonom suprotnosti, duša se potom oživljava primanjem milosti i ispravlja primanjem vrlina, koje uspostavljaju red među duševnim moćima. Taj se proces dalje liječi po milosti sakramenata i obnavlja djelatnim činjenjem dobrih djela, čime se duša postupno vraća u sklad s Bogom.«⁹

U duhovnom nauku, osobito kod sv. Bonaventure, milost se razumijeva kao vjerna, postojana i darežljiva snaga: ona čovjeku omogućuje da bude vjeran Bogu, postojan u borbi sa samim sobom i darežljiv prema bližnjemu. Milost liječi od grijeha, učvršćuje u kreposti i usavršava u slavi, čime se očituje kao savršen dar koji dolazi od »Oca svjetla«. U tom se okviru nada pojavljuje kao nutarnji pokret oslonjen na milost – kao povjerenje u njezino djelovanje u sadašnjosti i iščekivanje njezine punine u budućoj slavi. Milost, prisutna u sakramentima, učvršćena djelima pravednosti i ostvarena u djelima milosrđa, stoji tako u temelju teološke nade koja duši omogućuje da ustraje na putu prema vječnome dobru.¹⁰ Takav nadnaravni organizam, sastavljen od međusobno povezanih darova i kreposti, skladno se uklapa u prirodnu strukturu duše. U tom okviru Bonaventura razvija sliku duše kao imago creationis, svojevrсно stvoreno trojstvo koje odražava Presveto Trojstvo: jedna bit, odnosno duša, i tri moći – pamćenje, razum (inteligencija) i volja. Ova trostruka dinamika omogućuje djelovanje milosti i rast teoloških kreposti, među kojima nada ima ključno mjesto kao usmjerenje volje prema budućem ispunjenju u Bogu.¹¹ No beskonačna Božja dobrota, nadilazeći naravnu sličnost stvorenja s Trojstvom, daruje razumnim bićima još uzvišenije sudjelovanje u božanskoj naravi – ono koje Bonaventura naziva imago recreationis, odnosno sličnost ostvarenu po božanskoj milosti. I ova obnovljena sličnost nosi trinitarni pečat: jedna bit – milost – izražena u trima teološkim krepostima – vjeri, nadi i ljubavi.¹² Ova duboka struktura sličnosti s trojedinim Bogom prožima cjelokupan Bonaventurin nauk,¹³ a nada, kao srednja među tim krepostima, zauzima ključno mjesto u dinamici rasta prema konačnom sjedinjenju s Bogom.

⁹ S. Bonaventurae, *Commentaria in Quatuor Libros...*, sv. IV, 319, 433-434.

¹⁰ Usp. S. BONAVENTURAE, *Collationes de septem donis Spiritus Sancti*, u: PP. Collegii S. Bonaventurae (ur.), *Opera Omnia*, sv. V, Ad Claras Aquas (Quaracchi), Ex Typographia Collegii S. Bonaventurae, 1893, 462.

¹¹ Usp. Van Si, *Seguire e imitare Cristo...*, 90-93; Merino, *Storia della Filosofia Franciscana...*, 100-103, 128-129; Hayes, *Bonaventure. The mystery of Triune God...*, 88.

¹² Usp. Merino, *Storia della Filosofia Franciscana...*, 128-129.

¹³ Usp. Ivan KARLIĆ, *Bogočovjek Isus Krist – 2. Mesija, Sin Božji i Spasitelj*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2022, 627-628; Bourgeol, *Introduction to the Works of Bonaventure...*, 33-34.

Međutim, grijeh prvih ljudi narušio je izvorni Božji plan i podijelio ljudsku povijest na dva temeljna stanja: stanje nevinosti i stanje pale naravi. U stanju nevinosti, posvećujuća milost – zajedno sa svojim plodovima u krepostima – nailazila je na dušu već usmjerenu prema Bogu te nije imala drugu svrhu, osim da obdari ljudsku djelatnost nadnaravnom vrijednošću zasluge i savršenstva.¹⁴ Ali u stanju pale naravi, u kojem je grijeh razorio imago recreationis i ranio imago creationis, čovjekove duševne moći postaju iskrivljene, sklone sebičnosti i lišene izvorne usmjerenosti prema Bogu.¹⁵ U takvom stanju dar milosti i kreposti više ne uzdiže samo u nadnaravno, nego mora i liječiti duboke rane uzrokovane grijehom. Taj zadatak povjeren je sakramentima, po čijoj milosti nastupa postupno duhovno iscjeljenje i oslobađanje od nutarnjih slabosti, otvarajući dušu za ponovno oblikovanje prema slici Božjoj.¹⁶

Polazeći od ove opće doktrine, možemo sada ukratko prikazati – prema nauku sv. Bonaventure – temeljna svojstva pojedinih elemenata koji čine nadnaravni red duhovnog života. Posvećujuća milost, za razliku od smrti koju uzrokuje grijeh, djeluje kao životvorno načelo duše i temelj svih nadnaravnih darova. Njezine učinke Bonaventura opisuje i u spisu *Commentaria*¹⁷ i u *Breviloquiumu*.¹⁸ milost pročišćava, prosvjetljuje, usavršava, oživljava, preobražava, jača, uzdiže, asimilira, sjedinjuje i čini dušu ugodnom Bogu. Milost, koja omogućuje posvećenje duševnih moći, širi se – ili, kako Bonaventura kaže, grana – u navike vrlina, darove i blaženstva. Ova duboko simbolična i strukturalno koherentna vizija vrlo je karakteristična za Bonaventurinu misao, a osobito je izražena u njegovu *Breviloquiumu*.¹⁹ Polazeći od načela da se navike razlikuju prema vrstama djelovanja koje omogućuju, Bonaventura razlikuje tri osnovne skupine djela i njima pripadajućih navika: one koje imaju zadaću utemeljiti i očuvati život duše; one koje omogućuju lakši, bogatiji i uređeniji razvoj toga života; te naposljetku one koje vode u njegovu puninu i savršeni procvat. O tome piše u *Commentaria*:

»Budući da se u prvoj vrsti čina duševne moći ispravljaju, u drugoj postaju spremne i okretne, a u trećoj postižu savršenstvo, Bonaventura zaključuje da su: navike vrlina dane za ispravno djelovanje, navike darova za spremno i nadahnuto djelovanje, a navike blaženstava za strpljivo podnošenje i ustrajno svladavanje životnih kušnji.«²⁰

¹⁴ Usp. S. Bonaventurae, *Commentaria in Quatuor Libros...*, 705.

¹⁵ Usp. *isto*, 126.

¹⁶ Usp. *isto*, 433-434.

¹⁷ Usp. *isto*, 633-635.

¹⁸ Usp. S. BONAVENTURAE, *Breviloquium*, u: PP. Collegii S. Bonaventurae (ur.), *Opera Omnia*, sv. V, Ad Claras Aquas (Quaracchi), Ex Typographia Collegii S. Bonaventurae, 1893, 252-253.

¹⁹ Usp. S. Bonaventurae, *Breviloquium...*, 256-260; Merino, *Storia della Filosofia Francescana...*, 128-135; Van Si, *Seguire e imitare Cristo...*, 94-96; José Miguel SAN MARTIN GONZALES, *Gratia*, u: Ernesto CAROLI (ur.), *Dizionario Bonaventuriano*, Milano, Edizioni Biblioteca Francescana, 2008, 441-444.

²⁰ S. Bonaventurae, *Commentaria in Quatuor Libros...*, 737.

Prema tome i krepost nade usmjerava volju prema dobru koje se iščekuje, dar joj daje nadahnutu postojanost, a blaženstvo je ispunja u strpljivom trpljenju.

Prema shvaćanju sv. Bonaventure, vrline su usmjerene na početna djela – ispravljanje i jačanje duševnih moći ranjenih grijehom da bi se ponovno usmjerile prema Bogu i nadnaravnom cilju; darovi su dani za srednja djela, kojima se postiže okretnost i raspoloživost duše; a blaženstva za završna djela, koja vode k njezinu savršenstvu.²¹ Samim time nada kao krepost ispravlja volju, kao dar je čini pouzdanom u kušnjama, a kao blaženstvo vodi k strpljivom iščekivanju vječne nagrade. Posvećujuća milost i njezine manifestacije, koje postoje i u stanju nevinosti, imaju pretežno pozitivnu ulogu u duhovnom organizmu: one konstituiraju nadnaravni život i vode ga prema punini savršenstva.

Sakramentalna milost, za razliku od posvećujuće, svojstvena je stanju pale naravi i ne bi bila potrebna da je čovjek ostao u izvornoj nevinosti. Njezina je svrha postupno iscjeljenje rana uzrokovanih grijehom. Funkcija joj je određena upravo u odnosu na stanje istočnoga grijeha, u kojem čovjek ne treba samo uzdignuće u nadnaravni red, nego i oslobođenje od vlastitih slabosti. Bolesnome je, naime, potrebno više od zdravoga. Zato je palom čovjeku dana dodatna pomoć za postizanje spasenja – pomoć koja mu ne bi bila potrebna da nije pao: to je upravo uloga sakramenata. Jer čak i u stanju nevinosti, milost, vrline i darovi bili bi prisutni – ali bez potrebe za ovim oblikom iscjeljujuće milosti.²² U stanju pale naravi, nada postaje nutarnja snaga koja, oslonjena na sakramentalnu milost, potiče dušu da ustraje u ozdravljenju i teži konačnom sjedinjenju s Bogom.

U ocrtanom doktrinarnom okviru jasno je da teološke kreposti u nadnaravnom organizmu imaju zadaću ispraviti i ojačati duševne moći oslabljene grijehom. Nada, u tom kontekstu, posebno usmjerava volju prema vječnom životu kao krajnjem cilju, jača sposobnost iščekivanja vječnih dobara i daje joj nutarnju postojanost da ne bi podlegla očaju.²³ Uspoređujući tri teološke kreposti s izgradnjom duhovne građevine (života), sv. Bonaventura precizira: »Vjera je temelj na kojem sve počiva, nada su zidovi koji se uzdižu prema nebu, a ljubav je kruna, poput krova, koja dovršava i zaokružuje cijelo djelo.«²⁴ Posebno, nada – kako Bonaventura ističe u djelu *Commentaria* – priprema i otvara dušu za ljubav, kao za savršenstvo i dovršetak duhovne građevine:

»Stanje nade može se usporediti s navikom milosrđa na dva načina: s obzirom na same navike ili promatrane u odnosu na svoja djela. Kada ih uspoređujemo u odnosu na djela, tada je nada usmjerena prema ljubavi, jer čin nade pripravlja i raspolaze za čin milosrđa. U tom smislu nada postaje, barem na neki način,

²¹ Usp. Silvana VECCHIO, *Virtutes Cardinales*, u: Caroli (ur.), *Dizionario Bonaventuriano...*, 872-874; Merino, *Storia della Filosofia Francescana...*, 128-129; Christopher M. CULLEN, *Bonaventure*, Oxford, Oxford University Press, 2006, 34-35.

²² Usp. S. BONAVENTURAE, *Commentaria in Quatuor Libros...*, 27-28, 296; S. Bonaventurae, *Breviloquium...*, 255-257.

²³ Usp. S. Bonaventurae, *Commentaria in Quatuor Libros...*, 564.

²⁴ Usp. *isto*, 561, 573.

njegov princip i izvor [...] Budući da nitko ne može istinski ljubiti nešto iznad svega, ako istovremeno ne gaji nadu da će to moći doseći, prirodno je da čin nade prethodi činu milosrđa, pripremajući dušu za njegovo ostvarenje kao konačno savršenstvo duhovne građevine.«²⁵

U nadnaravnom redu, prema sv. Bonaventuri, nada ima ulogu usmjerenja volje prema vječnome dobru, jačanja duše u iščekivanju spasenja te pripreme za savršenstvo ljubavi, koja dovršava duhovni rast; kao srednja među teološkim krepostima, ona povezuje temelj vjere s vrhuncem ljubavi i daje duši nutarnju snagu da ustraje na putu prema Bogu, unatoč slabostima pale naravi.

2. Naša nada počiva u Bogu

Teologija uči da su teološke kreposti isključiv Božji dar, jer čovjek – izvan svoje čiste receptivne sposobnosti – nije sposoban pridonijeti njihovu nastanku. One omogućuju čovjeku sudjelovanje u onome što pripada samo Bogu: u punini njegove istine, u njegovu blaženstvu i u sjedinjenju s intimnošću njegove božanske ljubavi. Te kreposti imaju Boga i kao svoj cilj i kao svoj motiv, odnosno – u klasičnom izrazu – i kao svoj materijalni i formalni objekt. Što se tiče nade, teologija naglašava da je sam Bog njezin cilj, odnosno materijalni objekt – jer ona teži Bogu, beskrajno blaženome i blaženstvu samome. Istodobno, Bog je i njezin motiv, odnosno formalan objekt, budući da nada ne počiva na ljudskim zaslugama – premda suradnja čovjeka ostaje nužna – nego isključivo na Božjim obećanjima, utemeljenima u njegovoj svemoći, milosrđu i vjernosti.²⁶ Ove kratke teološke refleksije dovoljne su da osvijetle središnje mjesto koje krepost nade zauzima u životu milosti i duhovnom hodu prema Bogu.

Za sv. Bonaventuru, nada pronalazi svoje najdublje opravdanje u neizmjernej i neiscrpoj Božjoj velikodušnosti, tako da, iščekujući puno ostvarenje njegovih obećanja, s pouzdanjem vjerujemo da ćemo svako istinsko dobro pronaći kod samoga Boga, tako u djelu *Commentaria* piše sljedeće:

»Kao što krepost vjere, oslanjajući se na Prvu Istinu, vjeruje u sve što Bog objavljuje, tako i krepost nade, pouzdajući se u neizmjernu i neiscrpu Božju dobrotu, s pouzdanjem iščekuje buduću nagradu koju je Bog obećao. I kao što vjera ne vjeruje samo Bogu, nego i u Boga i sve što se na njega odnosi, tako i nada ne očekuje samo darove od Boga, nego očekuje da će ih zadobiti u samom Bogu – kako bi, posjedujući Boga, čovjek imao svako istinsko dobro. Konačno, kao što vjera ima Boga za svoj motiv, objekt i cilj, isto vrijedi i za nadu.«²⁷

Nada se oslanja na Boga time što obećava velika djela i – zajedno s ostalim teološkim krepostima – ima zadaću reproducirati obilježja nadnaravne slike

²⁵ *Isto*, 574.

²⁶ Usp. Bernhard HÄRING, *Kristov zakon*, sv. II, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1980, 100-103.

²⁷ S. Bonaventurae, *Commentaria in Quatuor Libros...*, 559.

te voditi više moći duše prema savršenstvu. Sveti Bonaventura promatra nadu iz perspektive teološke kreposti: »Kao što vjera daje svoj pristanak Bogu utoliko što objavljuje istinu, tako se i nada drži Boga utoliko što obećava velika dobra.«²⁸ Stoga, kao što je sam Bog predmet vjere – koji ujedno jest i njezin motiv – i to radi Boga, pa se zato vjera ubraja među teološke kreposti, isto tako treba razumjeti i nadu. Nadalje, budući da je riječ o teološkoj kreposti, »nada mora pridonositi preoblikovanju slike Božje u čovjeku i usavršavanju duše prema njezinu višem dijelu.«²⁹

Sveti Bonaventura prepoznaje da nada ima vlastitu sigurnost – drukčiju od sigurnosti vjere – jer se temelji na Božjoj vjernosti i postojanosti njegovih obećanja. Ipak, ta sigurnost ne isključuje nego produbljuje osjećaj svetoga straha, budući da čovjek ostaje svjestan krhkosti i nestalnosti vlastite volje. O tome piše sljedeće:

»Kao što je nemoguće da se Vrhovna Istina prevari ili da prevari onoga koji vjeruje, tako je jednako nemoguće da Bog napusti one koji se u njega uzdaju. I kao što je vjernik siguran u istinu koju vjeruje, tako je i onaj koji se nada siguran u spasenje koje s pouzdanjem iščekuje. [...] Iz toga proizlazi da krepost nade uživa stanovitu sigurnost u vlastitom činu – sigurnost koja se razlikuje od sigurnosti vjere i manjeg je intenziteta od one koja se odnosi na slavu. Nije riječ o sigurnosti rođenoj iz trajne nepokolebljivosti, nego o onoj koja izvire iz muževne i postojane privrženosti.«³⁰

Nada, čiji je predmet promatran pod vidikom njegove veličine i teškoće, u sebi sjedinjuje povjerenje i očekivanje. Onaj u koga duša polaže svoje pouzdanje i od koga očekuje ispunjenje jest najmoćniji u kreposti i najdarežljiviji u velikodušnosti. Sveti Bonaventura u djelu *Commentaria* ističe da nada ima dvostruko djelovanje – izvorno i izvedeno:

»Najprije se otvara u povjerenju, a iz povjerenja se rađa očekivanje. Naime, istinsko povjerenje i odanost moguće su samo prema onome tko ne može niti želi iznevjeriti – a to je samo Bog koji posjeduje izvrsnost i u kreposti i u velikodušnosti. Stoga onaj koji sve svoje povjerenje polaže u takvoga Boga, ujedno očekuje da će od njega primiti velika dobra. Budući da nada usmjeruje dušu prema nečemu velikom i teško dostižnom, u isti mah uključuje i povjerenje u Božju moć te očekivanje dara koji nadilazi čovjekove mogućnosti.«³¹

U teološkoj viziji sv. Bonaventure, nada je temeljna krepost nadnaravno-ga reda, darovana čovjeku isključivo po Božjoj milosti. Njezino težište nije u ljudskim naporima, nego u neiscrpoj Božjoj vjernosti, moći i velikodušnosti. Imajući Boga kao svoj cilj i motiv – kao materijalni i formalni objekt – nada usmjerava dušu prema spasenju, utemeljujući se na Božjim obećanjima i nepre-

²⁸ *Isto*, 561-562.

²⁹ *Isto*.

³⁰ *Isto*, 565-567.

³¹ *Isto*, 577.

stano potičući nutarnju čvrstoću unatoč slabostima pale naravi. Bonaventura ističe da nada djeluje dvostruko: u povjerenju koje se oslanja na Božju svemoć i u očekivanju koje iz toga povjerenja proizlazi. U tom smislu, nada nije pasivna, nego oblikuje dušu, vodi je prema njezinu višem dijelu i preobražava prema slici Božjoj. Iako nema apsolutnu sigurnost kao slava, niti čistu činjeničnu sigurnost kao vjera, ona uživa vlastitu sigurnost – onu koja proizlazi iz snažne privrženosti i postojane oslonjenosti na Boga.³² U konačnici, nada priprema put ljubavi, otvara dušu za konačno sjedinjenje s Bogom i u njoj budi pouzdanje da će sve ono što Bog obećava biti i darovano – ne samo od njega, nego u njemu.

3. Sva je naša nada u Kristu

Jedna je od najdublje ukorijenjenih i najviše potvrđenih istina Svetoga pisma, Predaje, Učiteljstva Crkve i povijesti pobožnosti da temelj naše nade počiva u otkupljenju koje je Isus Krist ostvario kroz otajstva svoga života, a osobito kroz svoju muku i smrt na križu, čime je postao zalog i prvina slave koja se očitovala u njegovu uskrsnuću. Riječi sv. Pavla: »Krist Isus – nada naša« (1 Tim 1,1) ostat će kroz stoljeća predmet teološkog promišljanja, ali još više izvor utjehe dušama, nadahnuće pobožnosti i izvor duboke radosti usred kušnji i patnje. Sveti Bonaventura u potpunosti se uklapa u ovaj duhovni i teološki tok, u kojem je franjevačka škola od samih početaka – počevši sa sv. Franjom – ostavila osobito snažan pečat, nastavljajući kroz stoljeća sa svojim svecima i naučiteljima.³³ Prema sv. Bonaventuri, »moramo uzdići svoju volju i svoje pamćenje prema gore [...] i sva naša nada mora biti Krist«³⁴ – jer u njemu se nalazi ispunjenje svih čežnji, temelj pouzdanja i cilj duhovnog hoda. U propovijedi posvećenoj otajstvu Navještenja, sv. Bonaventura prikazuje nadu kao »vrlo sladak miris koji u srcu vjernika budi želju da pođe Kristu – Onome u kojemu se sva nada ispunja«.³⁵

Doista, kako sv. Bonaventura ističe u djeku *Commentaria*, Isus je preuzeo našu ljudsku narav sa svim njezinim ograničenjima i patnjama – kao otkupninu za naše spasenje, kao uzor kreposti i kao oslonac našoj krhkosti. Zato teološke kreposti u njemu nalaze svoj uzor, svoje živo središte i snagu za prevladavanje svake teškoće. O tome piše sljedeće:

³² Usp. Hayes, *Bonaventure. Mystery of Triune God...*, 103; Cullen, *Bonaventure...*, 66-71.

³³ Usp. Giovanni IAMMARRONE, *La Cristologia francescana. Impulsi per il presente*, Padova, Edizioni Messagero Padova, 1997, 107-142; Giulio BASETTI – SANI, *Essenzialmente amore. Saggio di Cristologia francescana*, Padova, Edizioni Messagero Padova, 1993; Van Si, *Seguire e imitare Cristo...*, 183-185; Karlič, *Bogočovjek Isus Krist...*, 625-631; Cullen, *Bonaventure...*, 77.

³⁴ S. BONAVENTURAE, *Sermones de sanctis*, u: PP. Collegii S. Bonaventurae (ur.), *Opera Omnia*, sv. IX, Ad Claras Aquas (Quaracchi), Ex Typographia Collegii S. Bonaventurae, 1901, 480.

³⁵ S. BONAVENTURAE, *Sermones de B. Virgine Maria*, u: PP. Collegii S. Bonaventurae (ur.), *Opera Omnia*, sv. IX, 670.

»Bilo je,« prema sv. Bonaventuri, »duboko prikladno da Krist preuzme našu ljudsku narav sa svim njezinim ograničenjima i patnjama, i to iz trostrukog razloga: kao cijenu našega spasenja, kao uzor vrline i kao potporu našoj krhkosti. [...] Upravo ta treća dimenzija – potpora našoj slabosti – posebno se odnosi na duševne moći: razdražljivi dio nade se dobru koje je teško dosegnuti, a požudni teži onome što voli. Zato Krist nije samo uzeo ljudsku narav, nego i njezina ograničenja i kaznu, da bi – pokazujući u sebi istinitost čovječstva – učvrstio našu vjeru; otkrivajući neizmjernost svoga milosrđa, potaknuo našu nadu; a očitovanjem svoje blage dobrohotnosti, rasplamsao našu ljubav.«³⁶

U tekstu *Itinerarium mentis in Deum*, sastavljenom u La Verni 1259. godine, sv. Bonaventura ističe da se čovjek ne može vratiti samome sebi da bi uživao u Bogu, osim po Kristu, a ne može se približiti Kristu osim po teološkim krepostima. Upravo po vjeri, nadi i ljubavi prema Kristu, duša dostiže savršenstvo božanske slike i ponovno stječe duhovnu osjetljivost unutarnjih osjetila.³⁷ Prema sv. Bonaventuri, čovjek, bez obzira na prirodne darove i stečeno znanje, ne može sam od sebe dokučiti puninu zajedništva s Bogom, nego mu je za to potreban Krist kao posrednik. Samo po Kristu moguće je povratiti nutarnje jedinstvo i uživanje u Bogu, a pristup Kristu ostvaruje se po teološkim krepostima – vjeri, nadi i ljubavi. Te su kreposti poput vrata kroz koja se ulazi u rajsku istinu, jer upravo po njima duša se čisti, prosvjetljuje i uzdiže do savršenstva božanske slike u sebi.

Vjera, nada i ljubav u Krista – utjelovljenu i nadahnutu Božju Riječ – postupno liječe čovjekova duhovna osjetila, ranjena grijehom i zamračena zaboravom na Stvoritelja.³⁸ Vjera vraća sluh za Božju riječ i vid za prepoznavanje istine; nada pobuđuje nutarnji miris čežnje za nebeskim dobrima; ljubav obnavlja unutarnji okus i dodir, otvarajući dušu za preobražaj u Bogu. U toj obnovljenoj duhovnoj osjetljivosti, duša postaje sposobna kontemplativno prionuti uz Krista, iskusiti radost njegove blizine i, poput zaručnice, pjevati pjesmu božanske ljubavi koja nadilazi razum i pripada samo onima koji istinski ljube.³⁹ Jedan od temeljnih uvjeta za svakoga tko želi istinski slijediti Isusa jest nutarnje odvajanje od zemaljskih dobara i usmjerenost nade prema nebeskim: »Onaj tko želi ići stopama Spasitelja pozvan je osloniti se isključivo na Gospodina i ne tražiti sigurnost ni utjehu u prolaznim stvarima ovoga svijeta.«⁴⁰

U svojim mističnim spisima, u kojima sv. Bonaventura izražava bogatstvo svoga nauka i dubinu osobnog duhovnog iskustva, s osobitom se snagom ističe

³⁶ S. BONAVENTURAE, *Commentaria in Quatuor Libros Sententiarum Magistri Petri Lombardi*, sv. III, u: PP. Collegii S. Bonaventurae (ur.), *Opera Omnia*, Ad Claras Aquas (Quaracchi), Ex Typographia Collegii S. Bonaventurae, 1887, 330-331.

³⁷ S. Bonaventurae, *Itinerarium mentis in Deum*, u: *Decem opuscula...*, 93-97.

³⁸ Usp. Bugerol, *Introduction in to the Work of Bonaventure...*, 23.

³⁹ S. Bonaventurae, *Itinerarium mentis in Deum...*, 93-97.

⁴⁰ S. Bonaventurae, *Sermones de sanctis...*, 493.

Krist kao temelj i izvor svake prave nade.⁴¹ Tako Bonaventura u djelu *De triplici via* navodi:

»Koji god milost tražimo, moramo moliti za milosrđe priljevom želje koju imamo od Duha Svetoga, koji nas moli neizrecivim uzdasima; s pouzdanjem nade koju imamo od Krista, koji je umro za sve nas; i s marljivošću u traženju pomoći po zagovoru svetaca i svih dobrih ljudi. Našu želju imamo od Duha Svetoga, jer smo – po njemu, od Oca u Sinu – predodređeni od vječnosti, duhovno prepoređeni u krštenju i ujedinjeno okupljeni u Crkvi. Našu nadu imamo od Krista: on se prinio za nas na križu na zemlji, stoji pred licem Boga Oca na nebu u slavi i žrtvovan je u sakramentu Majke Crkve. Imamo pomoć od zajednice svetaca: od pokroviteljstva anđela čuvara, zaštite pobjedničkih blaženika i zasluga pravednih boraca ovdje dolje. Kada se želja, nada i odanost spoje, božansko milosrđe se učinkovito moli od zagovornika.«⁴²

Ovaj Bonaventurin tekst sažima duboku dinamiku kršćanske molitve kao zajedničkog djela Duha Svetoga, Krista i Crkve. U toj molitvi, želja oblikovana Duhom, nada ukorijenjena u Kristu i pomoć zajednice svetih ujedanjuju se u usmjerenosti prema Božjem milosrđu. U središtu svega stoji nada – tiha, postojana snaga duše koja s pouzdanjem iščekuje da će Bog, bogat milosrđem, uslišati vapaj onih koji mu vjerno pripadaju.

Još više, u svome tekstu *Lignum vitae*, sv. Bonaventura naglašava da naša nada nalazi svoju hranu i temelj u Kristovim otajstvima. Od samih početaka ljudske povijesti, kada je čovjek zbog istočnoga grijeha bio prognan iz zemaljskog raja, Bog je u njegovo srce zapalio svjetlo velike nade navještajem Mesije – Onoga koji će obnoviti slomljeni savez i ponovno otvoriti pristup vječnom životu.

»Doista, od samog početka stvaranja, kada su prvi ljudi bili smješteni u rajski vrt, a zatim protjerani strogom božanskom odlukom zbog prijestupa – jedenja zabranjenog ploda – vrhovna milost nije oklijevala pružiti im nadu. Bog je odmah usmjerio izgubljenog čovjeka na put pokajanja, dajući mu obećanje Spasitelja kao zalog oprosta. A da neznanje i nezahvalnost ne bi učinili tu milost neučinkovitom, kroz pet vjekova povijesti spasenja neprestano je navijestao dolazak svoga Sina – po patrijarsima, sucima, svećenicima, kraljevima i prorocima – od pravednog Abela sve do Ivana Krstitelja. Tako je, kroz tisuće godina i bezbroj velikih proročanstava, Bog uzdizao ljudski um prema vjeri i raspaljivao srce gorljivom željom za dolaskom Otkupitelja.«⁴³

Od samih početaka ljudske povijesti, Bog je u srce palog čovjeka položio sjeme nade – najprije obećanjem Spasitelja, a potom i nizom proročkih navještaja, preko patrijarha, sudaca, proroka, svećenika i kraljeva, koji su tijekom stoljeća rasplamsavali čežnju čovječanstva za dolaskom Otkupitelja. Ta se nada

⁴¹ Usp. Bugerol, *Introduction in to the Work of Bonaventure...*, 44-46; Cullen, *Bonaventure...*, 49-55.

⁴² S. Bonaventurae, *De triplici via*, u: *Decem opuscula...*, 37-40.

⁴³ S. Bonaventurae, *Lignum vitae*..., 176.

hranila i rasla u očekivanju punine vremena, kada će se Božja obećanja ispuniti u osobi Isusa Krista, čije otajstveno djelovanje postaje temelj, snaga i ispunjenje svake istinske nade. Kristova otajstva – od utjelovljenja do proslave – prema sv. Bonaventuri, nisu samo povijesni događaji, nego živi izvori nutarnje obnove. U tom svjetlu i događaj Preobraženja poprima posebno značenje: Isus, otkrivajući učenicima slavu svoga božanstva, ne samo da ih jača u vjeri, nego ih učvršćuje u nadi. Uzevši Petra, Jakova i Ivana na visoku goru, pokazuje im slavu uskrsloga tijela, anticipira pobjedu nad smrću i otkriva istinitost starozavjetnih proročanstava. Preko Mojsija i Ilije potvrđuje neprekinuti tijek Objave, a po glasu Oca i sjeni Duha Svetoga učvršćuje njihovu sigurnost u ono što dolazi. Tako se nada u Krista – započeta obećanjem u raju – ovdje preobražava u predokus buduće slave.⁴⁴

Patnja koju je Isus proživio na Maslinskoj gori imala je za cilj ojačati teološke kreposti u njegovim učenicima, a osobito rasplamsati nadu usred svake patnje i kušnje. Krvavi znoj što je tekao s njegova tijela svjedoči o dubokoj tjeskobi koja je, iz mnogih razloga, pritiskala duh Otkupitelja. Premda je žrtvu Ocu prinio slobodno i s ljubavlju, Isus je dopustio da se u njegovoj ljudskoj naravi očituje slabost tijela i težina patnje, da bi vjernici bili učvršćeni u vjeri, potaknuti na ustrajnu nadu u trenucima najveće boli i zadobiveni za još veću ljubav prema njemu. Time nam je pokazao da je doista nosio naše boli i podnio ih s istinskom, dubokom i žarkom mukom.⁴⁵ Iznad svega, Krist je svojim uskrsnućem unio posebnu sigurnost u vjeru, nadu i ljubav svojih učenika. Ustajući iz groba božanskom snagom, otvorio im je pristup vječnosti i pokazao put života. Tijekom četrdeset dana, ukazujući se u različitim oblicima te dijeleći s njima zajednički stol, učvršćivao je vjeru jasnim dokazima, uzdizao ih k nadi svojim obećanjima i rasplamsavao njihovu ljubav darovima nebeske milosti.⁴⁶

Prema sv. Bonaventuri, Krist je temelj, izvor i ispunjenje svake nade. Ona se rađa iz Božje vjernosti i neiscrpne velikodušnosti, oslanja se na Kristova otajstva te pronalazi snagu u njegovu utjelovljenju, mucima, smrti i uskrsnuću. Krist, preuzimajući ljudsku narav i njezine slabosti, podupire vjernike u kušnjama, potiče ih na ustrajnost i usmjerava prema vječnim dobrima. U njemu se nada ne svodi samo na iščekivanje Božjih darova, nego na sigurnost da ćemo, posjedujući njega samoga, imati svako istinsko dobro.

⁴⁴ Usp. *isto*, 184.

⁴⁵ Usp. *isto*, 189.

⁴⁶ Usp. *isto*, 208.

4. Nada u oproštenje unatoč grešnosti

Unutarnja povijest duša pokazuje da sjećanje na vlastite grijeha i iskustvo osobne krhkosti mogu potkopati same temelje kreposti nade, gurajući dušu prema slijepoj ulici očaja u kojoj više ne traži spasenje – bilo zbog uvjerenja da Bog ne može ili ne želi oprostiti mnoštvo i težinu počinjenih grijeha, bilo zbog misli da ne može ili ne želi otkloniti sadašnju slabost potrebnu za pravedan život i svetu smrt. Nasuprot tomu, cjelokupno nasljeđe objave neumorno svjedoči da Bog ostaje vjeran svojem planu milosrđa i oproštenja, neovisno o svakoj ljudskoj nevjeri; stoga, kako i sv. Bonaventura ističe, spoznaja Boga koji u svojoj beskonačnoj dobroti oprašta, održava i hrani nadu vjernika.

U svom djelu *Lignum vitae* sv. Bonaventura evocira dirljivu evandeosku scenu u kojoj Krist, usred patnje na križu, pokazuje savršeno milosrđe: moli Oca da oprost i njegovim mučiteljima i obećava raj obraćenom razbojniku. Krist, nevino Janje, podnosi sramotu i bol raspeća na javnom mjestu, okružen uvredama, ruganjem i odbacivanjem, čak i od onih koji s njim dijele istu kaznu. Unatoč svemu, ne izgovara ni riječ žalbe, prijetnje ili prokletstva, nego iz ljubavi i sažaljenja upućuje riječi oprosta i obećanje vječnog života onome tko se iskreno obrati. Time Bonaventura želi potaknuti dušu da, ma koliko grešna bila, ne gubi pouzdanje u Gospodinovo milosrđe, nego ustrajno slijedi njegov primjer strpljivosti i nade.⁴⁷ I upravo je to potpuno prepuštanje u ruke božanskog milosrđa ono što spašava grešnika od pogubnog očaja, kakav je zadesio nesretnog Judu. Bonaventura potresno opisuje prizor u kojem oholi liktori polažu nasilne ruke na Kralja Slave, vežu nevine ruke krotkog Isusa i odvođe ga na smrt poput zločinca. Učenici, zatečeni izdajom jednoga od svojih, promatraju kako njihov ljubljani Učitelj, bez ijedne riječi, ide prema mucu. Juda se kaje, ali njegov bijes nad sobom pretvara se u beznadni očaj — umjesto da se vrati izvoru milosrđa i zamoli oprost, on se, prestravljen veličinom svoga grijeha, gubi u bezizlaznom beznadu.⁴⁸

Sveti Bonaventura u svome djelu *De triplici via* govori o šest stupnjeva božanske ljubavi i ističe da rast u ljubavi prema Bogu neizostavno uključuje i produbljivanje nade u njegovu božansku pomoć:

»Peti stupanj, sigurnost, sjeme opijenosti. Iz ovoga duša osjeća da toliko voli Boga da bi rado pretrpjela bilo kakvu štetu i želju za njim, strah je već prognan. Duša začine takvu nadu u božansku pomoć da više ne vjeruje da je moguće biti odvojena od Boga. Apostol je stajao u ovom vrtu kada je rekao: 'Tko će nas dakle rastaviti od ljubavi Kristove?'«⁴⁹

Štoviše, takva nada ne počiva toliko na našim osobnim zaslugama koliko na Božjoj dobroti, uvijek sklonoj opraštanju. U Soliloquiumu sv. Bonaventura, da

⁴⁷ Usp. isto, 189-199.

⁴⁸ Usp. isto, 191-192.

⁴⁹ S. Bonaventurae, *De triplici via...*, 22-23.

bi to konkretno posvjedočio, pred dušu iznosi niz primjera oproštenih grešnika, preuzetih iz Starog zavjeta – Mojsija, Davida, Salomona, Manašea – i iz Novog zavjeta – Mateja, Pavla, Petra, Marije Magdalene i dobrog razbojnika:

»O dušo, tvoja je strepnja pretjerana, premda je tvoje poniženje dobrodošlo. Zar ne znaš da su mnogi sveci dijelili tvoje grijeha i stoga u svojoj velikoj bijedi naučili kako imati milosrđa prema nama grešnicima? Svi oni koji sada kraljuju s Bogom nekoć su bili podložni grijehu, ili su barem mogli biti, da ih Božje milosrđe nije sačuvalo. Jer nitko ne stoji pred Bogom po vlastitoj zaslugi, nego po nebeskoj milosti.«⁵⁰

Zbog toga, nastavlja sv. Bonaventura, duša se s pouzdanjem obraća zagovoru svetaca, a osobito Blažene Djevice Marije, čija snažna zaštita ostaje jedan od velikih temelja čovjekove nade – pa i onda kada je grešnik:

»Sada, doista, s pouzdanjem ću zazivati proroke i kraljeve, hrabro ću moliti zagovor apostola i mučenika, neprestano se obraćati ispovjednicima, djevicama i udovicama i svim svecima; ali na osobit i jedinstven način past ću ničice pred presvetu Djevicu Mariju, Majku Božju, i gorljivo je moliti...«⁵¹

Tako put nade, oslobođen prepreka vlastitih grijeha i krhkosti, brzo napreduje u odvojenosti od lažnih radosti i varljivih dobara ovoga svijeta te u rastućem poštovanju nadnaravnih dobara koje je Bog obećao i njegove pomoći u njihovu postizanju. U duši se pritom razvija ona pobožnost koja, kako kaže sv. Bonaventura u djelu *De sex alis Seraphim*, »podize nadu do razine povjerenja«.⁵²

U duhovnom nauku sv. Bonaventure, nada ostaje čvrsto utemeljena na Božjoj dobroti i milosrđu, a ne na ljudskim zaslugama. Sjećanje na grijeha i iskustvo vlastite krhkosti mogu voditi prema očaju, no Bonaventura ističe da je Bog uvijek vjeran svojoj nakani oprosta, pa čak i najvećem grešniku. Primjeri obraćenih i oproštenih grešnika iz Pisma te snažan zagovor svetaca, osobito Blažene Djevice Marije, učvršćuju uvjerenje da nitko nije izvan dohvata Božjeg milosrđa. Takva pouzdana nada oslobađa dušu od straha i potiče je na odvajanje od lažnih dobara te na sve veću usmjerenost prema vječnim dobrima.

5. Nada kao oslonac čovjeku na putu prema vječnosti

Čovjek, proživljavajući tjeskobe zemaljskog hodočašća i mučnu neizvjesnost kušnje, treba utjehu i oslonac nade, kojom teži blaženstvu što nadilazi granice vremenitog života. Teološka krepost nade, čiji je zadatak uzdići sposobnosti duše – iskrivljene i ranjene grijehom – prema očekivanju ispunjenja velikih

⁵⁰ S. Bonaventurae, Soliloquium de quator mentalibus exercitiis, u: *Decem opuscula...*, 76-77.

⁵¹ *Isto*, 77-78.

⁵² S. Bonaventurae, *De sex alis Seraphim*, u: *Decem opuscula...*, 400.

Gospodinovih obećanja, stoga je vrlina svojstvena našem putovanju prema nebeskoj domovini, gdje će ustupiti mjesto posjedovanju najvišeg dobra.

Sveti Bonaventura primjećuje da nada, otvarajući dušu božanskoj velikodušnosti, postaje poput sidra i uporišta za sve ostale vrline te, usred kolebanja ljudskog života, daje čvrst oslonac u Bogu:

»Nada se može shvatiti i kao navika koja usmjerava nutarnju napetost duše prema dobru koje se očekuje. U tom smislu ona nije samo nadnaravna vrlina, nego i oslonac i sidro svih ostalih nadnaravnih vrlina. Nadnaravna je jer usmjerava dušu prema onome što nadilazi svaku ljudsku procjenu, a što je obećano božanskom velikodušnošću, te u njoj rađa povjerenje i privrženost vrhovnoj dobroti, baš kao što vjera potiče pristanak na prvu istinu, a ljubav sjedinjuje s Bogom. Otvarajući se toj bezgraničnoj velikodušnosti, duša se izdiže iznad same sebe i postaje Bogu ugodna. Budući da se, premda sama po sebi slaba i nestalna, oslanja na Onoga koji ne može propasti, nada je čvrst temelj na kojemu počivaju sve druge vrline.«⁵³

Budući da se kršćanska nada usmjerava prema dobrima koja nadilaze naše iskustvo, njezino ostvarenje zahtijeva spremnost da se uzdignemo iznad svih vidljivih stvarnosti. Sveti Bonaventura ističe da ta vrlina u sebi nosi veliko dostojanstvo, ali i veliku teškoću: kao što vjerovanje u ono što je vidljivo ne uključuje napor, dok čvrsto vjerovati u ono što se ne vidi zahtijeva velik trud, tako i u nadi nije teško očekivati sadašnja dobra koja su na neki način dostupna osjetilima; no nadati se neizrecivim i vječnim dobrima koja »oko nikada nije vidjelo« (1 Kor 2,9), te iz ljubavi prema njima prezirati vremenita dobra i uzdizati se iznad svega što je vidljivo, istodobno je izazov i uzvišenost.⁵⁴ Doista, nada, kako primjećuje sv. Bonaventura u svom spisu *Commentarium in Sententias*, ima zadaću otvoriti dušu prema velikim dobrima, čije postizanje zahtijeva cjelokupan ljudski angažman. Iako su sve nadnaravne, a napose teološke vrline, usmjerene na uzdizanje uma, to se na osobit način odnosi upravo na nadu. Budući da nju čini uzdizanje i podizanje duše, a da je ljudski duh po naravi sklon težiti onome što je veliko i teško ostvarivo, predmet nade, da bi imao snagu uzdignuća, ne može biti tek neko općenito dobro, nego veliko i zahtjevno dobro.⁵⁵

Na završetku zemaljskog hodočašća, kada duša stigne u svoju nebesku domovinu i dosegne posjedovanje onoga što je ovdje mogla samo iščekivati, prestaje i djelovanje kreposti nade. Kako primjećuje sv. Bonaventura, uobičajeno je reći da navika nade završava dolaskom slave, jer ona omogućuje čovjeku da se uzda i prijanja uz Boga u ozračju napetosti, uzvišenja i očekivanja. No, u stanju slave duša više ne iščekuje bitnu nagradu – budući da je već posjeduje – niti poznaje bolnu napetost ili iščekivanje, nego uživa potpuni mir naklonosti. Stoga

⁵³ S. Bonaventurae, *Commentaria in Quatuor Libros...*, sv. III, 556.

⁵⁴ Usp. isto, 557.

⁵⁵ Usp. isto, 576.

se kaže da ova krepost u tom trenutku nalazi svoj svršetak.⁵⁶ Doista, iščekivanje svojstveno nadi – »koje čini napetost prema vječnim dobrima i koje proizlazi iz pouzdanja kojim se duša, usred dinamike zemaljskog života, oslanja na Boga«⁵⁷ – premda u sebi nosi providonosan nemir, ne može se uskladiti s mirom potpunog posjedovanja i vječnog uživanja u Bogu.

Kako uči sv. Bonaventura, nada je poput sidra i kamena oslonca koji, usred kolebanja ljudskog života, podiže dušu prema velikim i vječnim dobrima obećanim božanskom velikodušnošću; ona prati čovjeka kroz nesigurnosti i kušnje zemaljskog hodočašća sve dok, na pragu nebeske domovine, ne ustupi mjesto miru i radosti potpunog posjedovanja Boga.

Zaključak

Zaključujući ovaj govor o kreposti nade, može se opaziti da u Bonaventurinu nauku ona sjedinjuje temeljne motive nužne za rast i procvat duhovnoga života. Nada uzdiže dušu iznad svih prolaznih stvari prema neizmjernoj i neiscrpoj božanskoj velikodušnosti; učvršćuje je u Božjoj nepokolebljivoj vjernosti njegovim obećanjima unatoč ljudskim nevjerama; ulijeva sigurnost oproštenja grijeha; vodi k radosti pronalaska u samom Bogu ispunjenja svakog pouzdanog očekivanja; i, konačno, usmjerava pogled na Krista, u njegovim otajstvima boli i slave, kao na jedinu i potpunu nadu. Ti motivi, oblikovani u franjevačkom ozračju savršene radosti, u shvaćanju Boga pod osobitim vidom Vrhovnog Dobra, u naglašenom kristocentrizmu te u radosnom optimizmu koji se ne plaši suočiti ni s ljudskim slabostima, zadobivaju punu snagu i ostvaruju jedinstvenu ulogu u duhovnom putovanju hodočasničke duše prema nebeskoj domovini, gdje će krepost nade ustupiti mjesto gledanju Boga.

⁵⁶ Usp. *isto*, 684-685.

⁵⁷ *Isto*, 562.

Daniel Patafta**The Theological-Mystical Dimension of Hope in the Thought of St. Bonaventure*

Summary

This study examines the virtue of hope in the thought of St. Bonaventure, highlighting its role as an essential force in the growth and flourishing of the spiritual life. Rooted in divine generosity and anchored in God's unwavering fidelity to His promises, hope assures the forgiveness of sins, elevates the soul above all transient realities, and orients it entirely toward Christ in His mysteries of suffering and glory. Shaped by the Franciscan spirit of perfect joy, the vision of God as the Supreme Good, and a distinctive Christocentrism marked by joyful realism in the face of human weakness, hope emerges as both a sustaining anchor and a dynamic impetus for the pilgrim soul. Ultimately, it accompanies the believer toward the heavenly homeland, where it yields to the direct vision of God.

Keywords: eternal beatitude, forgiveness, mysteries of Christ, mysticism, virtue of hope,

(na engl. prev. Daniel Patafta)

* Daniel Patafta, PhD, Assoc. Prof., University of Zagreb, Catholic Faculty of Theology; Address: Vlaška 38, HR-10000 Zagreb, Croatia; E-mail: d.patafta@yahoo.com.